

In memoriam:
Simo Knuuttila (1946–2022)

Teologisen etiikan ja uskonnonfilosofian emeritusprofessori Simo Knuuttila nukkui pois äkillisesti ja odottamatta kotonaan Helsingissä aamuyöstä 17. kesäkuuta 2022. Vielä viimeisenä elinpäivänään hän oli kommentoinut Zoomissa Martha Nussbaumin alustusta ja viikkoa aiemmin pitänyt pääesitelmän Suomen Filosofisen Yhdistyksen kollokviossa Oulussa. Knuuttila oli syntynyt Peräseinäjoella 8. toukokuuta 1946 ja oli kuollessaan 76-vuotias.

Päästyään ylioppilaaksi Seinäjoen Lyseosta 1965 Simo Knuuttila aloitti teologian ja filosofian opinnot Helsingin yliopistossa. Opinnäytteensä teologian kandidaatin tutkintoon 1969 ja teologian lisensiaatin tutkintoon 1971 hän teki uuden testamentin eksegetiikan alalta, mutta vanhoillinen luterilainen kirkko eväsi papiksi vihkimisen radikaaliksi epäillyltä nuorukaiselta. Knuuttila hakeutui tutkimustyöhön, liittyi tutkijaprofessori Jaakko Hintikan työryhmään 1971 ja suoritti seuraavana vuonna filosofian kandidaatin tutkinnon. Hintikka, joka oli 1950-luvulla keksinyt mahdollisten maailmojen semantiikan, piti Aristoteleen piilevänä ajattelutaipumuksena tilastollista teoriaa, jonka mukaan mahdollista on se mikä joskus toteutuu. Artikkeliväitöskirjassaan *Time and Possibility in Scholasticism* (1976) Knuuttila – Hintikan ja Risto Hilpisen innoittamana – otti tutkimustehtäväkseen käydä huolella läpi keskiajan skolastikojen modaaliteoriat. Niistä löytyi aristoteelisen statistisen mallin lisäksi ajatus, jonka mukaan jumalan kaikkivaltiutta rajoittaisi se, että ei ole olemassa ajallisesti toteutumattomia mahdol-

lisuuksia. 1200-luvun lopussa Duns Scotus muotoili uuden semantiikan, jossa luovutaan ”runsauden periaatteesta” sallimalla rinnakkaisia mahdollisuuksia, jotka eivät koskaan toteudu. Scotus myös erotti toisistaan loogiset ja reaaliset mahdollisuudet, mikä antoi tieteelle uuden tehtävän luonnonlakien tutkimiseksi.

Väitelttyään teologian tohtoriksi Knuuttila toimi Suomen Akatemian tutkijana 1976–80 ja nimitettiin 1977 Helsingissä käytännöllisen filosofian dosentiksi sekä Oulussa aate- ja oppihistorian dosentiksi. Hän hoiti käytännöllisen filosofian professuuria 1981. Hän olisikin ollut tähän virkaan vahva hakija Jussi Tenkun jälkeen, mutta kertoi preferoivansa teologista tiedekuntaa, jossa opiskelijat osaavat kreikkaa ja latinaa. Vuonna 1981 Knuuttila nimitettiin Lauri Haikolan jälkeen Helsingin yliopistoon teologisen etiikan ynnä uskonnonfilosofian professoriksi. Teologinen tiedekunta esitti virkaan toista henkilöä, mutta Knuuttilan valitus hyväksyttiin suuressa konsistorissa filosofijäsenten ehdotuksen mukaisesti. Knuuttilasta tulikin nopeasti tiedekuntansa näkyvimpiä ja ansioituneimpia tutkijoita. Hän toimitti teokset *Reforging the Great Chain of Being* (Reidel, 1981) ja *Modern Modalities* (Kluwer, 1988) ja julkaisi urauurtavat tuloksensa modaalilogiikan historiasta teoksessa *Modalities in Medieval Philosophy* (Routledge, 1993, 2. p. 2020), minkä jälkeen hän paneutui erityisesti mielenfilosofian ja tunneteorioiden historiaan. Esseekokoelma *Järjen ja tunteen kerrostumat* (Suomalainen teologinen kirjallisuusseura) ilmestyi 1998 ja klassikon aseman saavuttanut *Emotions in Ancient and Medieval Philosophy* (Oxford) vuonna 2004. Vuosina 1994–2009 Knuuttila oli kolme kautta Suomen Akatemian akatemiaprofessorina ja johti kahta noin parinkymmenen tutkijan huippuyksikköä: mielen historian tutkimusyksikkö 2002–07 ja filosofisen psykologian, moraalin ja politiikan tutkimusyksikkö 2008–13. Näissä tehtävissä hän ohjasi vaativalla mutta kannustavalla tavallaan kymmeniä väitöskirjoja teologian, uskonnonfilosofian ja aatehistorian aloilta. Knuuttilan oppilaisiin kuuluivat mm. Juha Sihvola, Martin Kusch, Risto Saarinen, Mikko Yrjönsuuri, Ilkka Kantola, Jaana Hallamaa, Toivo J. Holopainen, Terhi Kiiskinen, Virpi Mäkinen,

Taneli Kukkonen, Terho Pursiainen, Miira Tuominen, Tommi Lehtonen ja Marke Ahonen.

Oppilaat omistivat rakastetulle opettajalleen juhla- ja merkkipäiviksi: Taina M. Holopainen ja Toivo J. Holopainen toimittivat 50-vuotiskirjan *Sielun liikkeitä* (Gaudeamus, 1996) ja Vesa Hirvonen, Toivo J. Holopainen ja Miira Tuominen 60-vuotiskirjan *Mind and Modality* (Brill, 2006).

Simo Knuuttila osallistui 1970-luvun lopulla Holger Theslefin johtamaan Platonin teosten käännösprojektiin laatimalla selityksiä suomennettuihin dialogeihin. Vuonna 1981 hän julkaisi oman selityksillä varustetun käännöksen Aristoteleen teoksesta *Nikomakhoksen etiikka*, minkä jälkeen hänen johdolla - tärkeänä apurina Juha Sihvola - Gaudeamus julkaisi 1989-2008 yhdeksänosaisen sarjan Aristoteleen filosofisten teosten suomennoksia. Mainitun etiikan teoksen lisäksi Knuuttila itse suomensi selityksineen syllogistisen logiikan perusteoksen *Ensimmäinen analytiikka*.

Knuuttilan asemaa johtavana antiikin ja keskiajan tutkijana vahvistivat hänen lukuisat kirjoituksensa alan keskeisissä lähde- ja käsikirjoissa sekä aktiivinen jäsenyys kansainvälisissä organisaatioissa, kuten keskiajan filosofian tutkijoiden kansainvälinen yhdistys (hallituksen jäsen 1987-97), Institut International de Philosophie (varapresidentti 2009-11) sekä Academia Europea. Hän toimi 1998-2001 puheenjohtajana European Science Foundationin tutkijaverkostossa Early Modern Thought, joka pyrki osoittamaan, miten varhaismodernin filosofian synty noin vuonna 1600 voidaan siirtää kolme vuosisataa aiemmaksi. Esimerkiksi ainekset individualistiselle ihmiskäsitykselle löytyvät jo 1300-luvun nominalisteilta. Samoilta ajoilta Knuuttila löysi juuria G. H. von Wrightin 1951 keksimälle deonttiselle logiikalle.

Knuuttilan esitystapa on tiivis, historiallisesti tinkimätön ja käsitteellisesti äärimmäisen tarkka. Hänen terävää otettaan analyttisenä filosofina täydensi opintovaihdossa Saksassa 1967-68 omaksuttu Gadamerin hermeneutiikan tuntemus. Filosofian historia ei ole hänelle oppeja luetteloivaa doksofaniaa, vaan tutkijan on osattava herkästi paikallistaa tarkasteltavien

tekstien käsitteellisiä taustaoletuksia ja ajassa ilmeneviä merkitysten muutoksia, minkä edellytyksenä on tutkijan tietoisuus omista lähtökohdistaan ja nykyfilosofian tuloksista. Knuuttilan mukaan filosofia tutkii sitä, mikä on huvittavaa: löytöjen tekemiseen vanhoista teksteistä liittyy jännitystä, joka on vähän samanlaista kuin kalastuksessa. Luennoitsijana ja opettajana hän elävöittikin tiukkaa materiaaliaan omaperäisellä huumorilla.

Myös uskonnonfilosofiassa Knuuttila lähestyi aihetta täsmällisen historian kautta. Nykykeskustelua kommentoidessaan hän suhtautui kriittisesti evidentialistiseen teismiin ja ateismiin, joille uskonto on tieteeseen verrattavissa oleva argumentatiivinen maailmankatsomus, samoin kuin kalvinistifilosofien reformoituun epistemologiaan. Onnistuneempi lähtökohta on kielifilosofien ja hermeneutikkojen tapa ymmärtää uskonnollista kieltä ja kokemusta. Knuuttila ei kuitenkaan yhtynyt fideistien näkemykseen uskonnosta pelkkänä kielipelinä, sillä uskonnolliseen kieleen liittyy realistinen edellytys ja Jumalan olemassaoloa tulisi pitää ainakin mahdollisena. Agnostikkokin voi toivoa, että Jumala on olemassa hänen tietoisuudestaan riippumatta.

Knuuttilalla oli lukuisia luottamustehtäviä, kuten *Vartija*-lehden päätoimittaja 1975–85, The New Synthese Historical Libraryn päätoimittaja vuodesta 1995, Etelä-Pohjalaisen osakunnan inspehtori 1985–94, teologisen tiedekunnan varadekaani 1988–91 ja dekaani 1991 ja promoottori 2005, Suomalaisen Tiedekatemian esimies 2004–06. Hänen saamiinsa tunnustuksiin kuuluvat mm. Suomen Kulttuurirahaston kunniapalkinto 1998, Professoriliiton valinta vuoden professoriksi 2002, ruotsalainen humanistien Gad Rausing -palkinto 2008 ja Opetusministeriön myöntämä suuri 85 000 euron tiedepalkinto 2011.

Knuuttila osallistui säännöllisesti Suomen Filosofisen Yhdistyksen kokouksiin ja kollokvioihin, ja hän toimi vuosikymmeniä yhdistyksen julkaisusarjojen toimituskunnissa. Emeritusprofessorina hänellä oli työhuone Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumissa, jossa hän osallistui tutkimushankkeeseen Mortality.

Knuuttila teki pitkän uransa aikana laajasti monitieteistä yhteistyötä filosofien, teologien ja oppihistorioitsijoiden kanssa. Hänen puolisonsa vuodesta 1983 oli Aristoteleen ja argumentaation tutkijana ansioitunut Aalto-yliopiston liiketoiminnan filosofian professori Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila. Hänen elämässään toteutuivat Aristoteleen etiikan perushyveet: viisaus, harkinta, kohtuullisuus, suurisieluisuus, hyvántahtoisuus, totuudellisuus ja oikeudenmukaisuus. Meille kollegoille ja monille oppilailleen Simo oli syvälinen ajattelija, älyllisesti valpas keskustelija ja lämminhenkinen ystävä.

Ilkka Niiniluoto

